

ӘӨЖ 327.8

ТМД-ДА ШИЕЛЕНІСТЕРДІҢ АЛДЫН АЛУ ЖӘНЕ РЕТТЕУ

Жақсылық Назерке Ерланқызы

zhaksylykova.naz@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Халықаралық қатынастар факультеті
Аймақтану кафедрасының 2 курс студенті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Қилыбаева П.Қ.

«Посткеңестік кеңестік» ұғымы КСРО ыдырағаннан кейін бірден пайда болды. Оны литвалық саясаттанушы және шығыстанушы Альгимантас Празаускас 1992 жылы 7 ақпанда Независимая газетада жарияланған «ТМД отарлаудан кейінгі кеңестік ретінде» мақаласында айналымға енгізген деп саналады [1].

90-шы жылдары «посткеңестік кеңестік» терминін қолдану КСРО ыдырағаннан кейін пайда болған көрініске сәйкес келеді деп санауға болады, сол кезде «өркениетті түрде бөліну» жүзеге асыру үрдісі басым болды және ТМД көптеген елдерді, соның ішінде КСРО республикаларын қамтитын ұйым ретінде аймақтық өзара іс-қимылдың жалғыз толық ауқымды форматы болды.

Кеңес халқы түріндегі жаңа қауымдастықтың салыстырмалы түрде сәтті құрылуына және КСРО-дағы ұлттық проблеманы күн тәртібінен алып тастауды ресми түрде жариялағанына қарамастан, іс жүзінде грузин-абхаз, әзірбайжан-армян және грузин-осетин қақтығыстары кеңес заманында бұғып жатқан күйде болды, мезгіл-мезгіл жиындар, наразылықтар, кейде катал түрде, белгілі бір сот шешімдеріне қарсы, кейде орталыққа петиция түрінде және т. б. Кеңестік мұра әлі де бар – бұл ұлттық-аумақтық қақтығыстар. Посткеңестік кеңестіктегі де-факто мемлекеттіліктің даму феномені осы қақтығыстардың

пайда болуымен және болуымен тығыз байланысты. Бұл тұрғыда КСРО-ның негізгі субъектілері азаматтар емес, социалистік халықтар болғанын, бұл саясат пен мемлекеттік құқықтың субъектісі ретінде анықталған этникалық топтар екенін есте ұстаған жөн.

Тәуелсіз мемлекеттердің құрылуы өткір аумақтық қақтығыстармен, аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің жаңа тетіктерін және халықаралық ынтымақтастық форматтарын іздеумен қатар жүрді.

Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін кеңестік (1980-ші жылдардың екінші жартысынан бастап) және посткеңестік (1991 жылдан бастап) кеңістікте халықаралық қатынастардың күрт шиеленісуіне байланысты көптеген ұлтаралық қақтығыстар басталды. Олардың кейбіреулері сәтті локализацияланды, басқалары осы күнге дейін жалғасуда.

1980-ші жылдардың аяғынан бастап посткеңестік кеңістіктегі территорияларда жалпы алғанда тіркелгені:

- 6 аймақтық соғыс;
- 20 қысқа мерзімді қарулы қақтығыстар;
- 100-ден астам қарусыз қақтығыс.

Посткеңестік кеңістіктегі ең өткір мәселе-қарулы қақтығыстар. Шартты түрде олардың барлығы үш түрге бөлінеді:

- Азаматтық соғыс түріндегі қақтығыстар;
- Бұрынғы одақтық мұраның бөлінуінен туындаған жанжалдар;
- Ұлттық азшылықтардың өзін-өзі анықтау құқықтарын жүзеге асыруға деген ұмтылысынан туындаған қақтығыстар.

Олардың барлығы мезгіл-мезгіл жаңа күшпен жалындап тұрды. Олардың ішіндегі ең танымалдары-Приднестровск қақтығысы, Грузия-Оңтүстік Осетия қақтығысы, Қарабах қақтығысы, Грузия-Абхазия қақтығысы, Бірінші және екінші шешен соғысы, Оңтүстік Осетия 2008, Украина дағдарысы.

Қарабахтағы жауласу жүздеген жылдарға созылып келеді. Алайда, осы аймақтағы қақтығыстың қазіргі кезеңі 1988 жылы Таулы Қарабақты әзірбайжандардан азат ету үшін армян қозғалысының құрылғаны туралы хабарламалардан кейін басталды. 1988 жылы ақпанда жарияланған Әзірбайжаннан бөлініп шығу декларациясы, Таулы Қарабақтағы армян халқының КСРО мен Әзірбайжанның орталық билігі қолданатын мәдени және діни еркіндікке қойған елеулі шектеулер саясатын қабылдамауы соңғы нүкте болды. Неғұрлым маңызды себеп жерге байланысты аумақтық қақтығыс болды [2].

1992 жылдың қысының соңында толыққанды ұрыс басталып, ауыр қантөгіс пен қиратуға әкелді.

Посткеңестік кеңістіктің алғашқы жылдары тыныш болған жоқ. Тек 1994 жылы Таулы Қарабаққа бақылау орнату үшін әзірбайжан мен армян қарулы күштері арасындағы әскери операциялардың белсенді кезеңін тоқтатуға мүмкіндік туды. Жанжалды бейбіт жолмен реттеу процесіне негізі қаланғаннан кейін бірден қосылған ТМД ПАА-ның ықпалымен 1994 жылғы 5 мамырда атысты тоқтату туралы Бішкек хаттамасына қол қойылды. 12 мамырда «Атысты біржолата тоқтату туралы келісім» күшіне енді. Бірақ ұзаққа созылған тарихи қақтығыстың түпкілікті шешілуіне дейін әлі алыс болды. Екі жақта да әскери тұтқындар мен кепілдегі адамдар қалды. Оларды босату үшін тағы бір жыл қажет болды.

Грузияда бүкіл бұрынғы КСРО аумағында болған ыдырау процестері Оңтүстік Осетия мен Абхазиядағы қақтығыстарды шиеленістірді, ұлтшылдық көңіл-күйді оятып, осы қақтығыстарға қатысушылардың барлық тараптарының өткен наразылықтарын жарыққа шығарды. Президент Звиад Гамсахурдияның «Грузия – грузиндер үшін» ұраны осетиндер мен абхаздарда сепаратистік көңіл-күйдің катализаторы болды. Оңтүстік Осетия автономиялық аймағының саяси басшылығы аймақтың мәртебесін көтеруге ұмтылды оның

Ресей Федерациясының құрамына кіретін Солтүстік Осетин автономиялық Республикасымен қайта қосылуы. Қарсы шара ретінде Тбилиси 1990 жылы Оңтүстік Осетияның автономия мәртебесін жойды, өйткені осетиндерді байырғы халық деп санамады.

Абхазияда жағдай басқаша болды. Абхаздар Абхазия халқының көпшілігін құрайтын грузиндердің құқықтары едәуір кеңейген жағдайда, байырғы халық ретінде саяси мәртебесін сақтауға құқылы болды. Грузиндер халықтың тек 18% құрайтын абхаз титулдық ұлтының саяси артықшылықтарына қарсы шықты. Абхазия ұлттық қозғалысының жетекшілері Тбилисидегі грузин саяси басшылығының өкілеттіктерін мойындаудан бас тартты және КСРО ыдырағанға дейін Абхазия мәртебесін автономиядан одақтас республикаға дейін көтеруге тырысты.

КСРО ыдырағаннан кейін олар оған еркін Федерация аясында Грузиямен тең мәртебе беруді талап етті. Саяси мәртебе төңірегіндегі даулардағы шиеленістің күшеюі 1992-1993 жылдардағы соғысқа ұласты, онда негізінен жартылай әскери құрылымдардан тұратын грузин әскерлері Абхазияның екі негізгі ұлты арасындағы саяси қақтығысқа араласты. Қақтығыстың ашық кезеңі Солтүстік Кавказдан ұлтшыл қозғалыстар мен Ресей әскери күштерінің қолдауымен соғысқан Абхаз әскерлерінің жеңісімен аяқталды. ТМД мандатымен 1994 жылы қарсыласушы тараптар арасындағы атысты тоқтату шегіне бітімгершілік күштері орналастырылды. БҰҰ қақтығыс аймағына әскери бақылаушыларды жіберді және Ресейдің үйлестіруші рөлімен екі тарап арасында делдал болды, алайда, саяси мәртебе мәселесі бойынша келіссөздер ешқандай маңызды нәтижелерге әкелмеді. Оңтүстік Осетиядан айырмашылығы, Абхазия Ресей Федерациясының құрамына кіруге ұмтылмады. Михаил Саакашвилидің басшылығымен Грузия аумағында конституциялық тәртіпті қалпына келтіру сылтауымен басталған 2008 жылғы тамыз қақтығысы Ресейдің қолдауымен Оңтүстік Осетия мен Абхазияның тәуелсіздігін жариялауға әкелді. Бір таңқаларлығы, президент Михаил Саакашвили «Грузия – грузиндер үшін» ұранын жүзеге асырды [3].

КСРО-дағы ыдырау процесі аясында өсіп келе жатқан Молдованың ұлттық ұмтылыстары, 1989 жылы желтоқсанда көршілес Румыниядағы коммунистік биліктің аяқталуы, екі мемлекет арасындағы жақындасудың жылдам процесі, олардың арасындағы шекараның ішінара ашылуын қоса алғанда, 1990 жылы 6 мамырда Приднестровьедегі көпшілікті Кишинев пен Бухарест арасындағы Одақтың мүмкіндігіне Румыния құрамына ену мүмкіндігі бар екендігіне сендірді.

Соғыс кезінде жанжалдың екі жағында жақын арада Молдавия Румыниямен қайта қауышуы мүмкін, бұл орыс халқының иелігінен кетуіне әкеледі деген пікір кең таралды. Бұл алаңдаушылықтар 1990 жылы Приднестровск Молдавия Кеңестік Социалистік Республикасының (ПМКР) құрылуына әкелді. Оны кеңестік сепаратистер жариялады, олар Молдавия одан тәуелсіздік алатыны белгілі болғаннан кейін Приднестровьеде КСРО құрамында қалады деп үміттенді. ПМКР-ді ешқашан Мәскеуде де, Кишиневтегі де КСРО билігі мойындаған емес. 1991 жылы Приднестровск Молдавия Кеңестік Социалистік Республикасы өз атауын Приднестровск Молдавия Республикасы деп өзгертті. Приднестровьедегі соғыс бір жағынан Ресей 14-ші армиясының қолдауымен Республикалық ПМР гвардиясы, милициялар мен казак құрамалары, екінші жағынан Молдова полициясы/әскери күштері қатысқан бірқатар шектеулі қарулы қақтығыстар болды. Бұл қақтығыстар 1990 жылы қарашада – Дубоссарда басталды, 1 жылы 1992 наурызда болған жергілікті оқиғалардан кейін, жаңа ғана тәуелсіздік алған Молдавия БҰҰ-да қабылданғаннан кейін шиеленісіп, уақытша бітімге келді. Қақтығыстар 1992 жылдың көктемінде – жаздың басында, атысты тоқтату туралы келісімге дейін (сол жылы, 21 шілдеде) жалғасты [4].

Жанжалдың бастапқы кезеңінде этникалық фактор рөл атқарса да, тоқтатылған қақтығыстардың ішінде Приднестровье проблемасы негізінен саяси сипатқа ие. Тоқтатылған қақтығыстардың экономикалық, саяси, мәдени және этникалық ерекшеліктеріне, сондай-ақ геосаяси жағдай тұрғысынан олардың айырмашылықтарына қарамастан, олардың барлығында белгілі бір маңызды белгілер бар.

Кеңес Одағы ыдырағаннан кейінгі ширек ғасырда ұзақ уақыт бойы әлемдік саясаттың перифериясы болып саналған Кавказ өңірі аймақтағы көршілердің ғана емес, сонымен қатар халықаралық үдерістердің ықпалды қатысушыларының назарында болды. Бұрынғы кеңестік Закавказье республикалары бір түнде өздерінің ұлттық мүдделері мен сыртқы саяси басымдықтарын белгілей отырып, халықаралық құқықтың субъектілері болды. Тәуелсіз мемлекеттердің құрылуы өткір аумақтық қақтығыстармен, аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің жаңа тетіктерін және халықаралық ынтымақтастық форматтарын іздеумен қатар жүрді.

Орталық Азиядағы қақтығыстардың маңыздылығы екі негізгі фактормен анықталады. Бірінші фактор-халқының санының көптігі. Орталық Азияның халқы Эстониядан Украинаға дейінгі Шығыс Еуропадағы бұрынғы кеңестік республикалардың тұрғындарынан көп. Сондықтан аймақтағы кез-келген үлкен қақтығыс, әрине, үлкен адам құрбандықтары мен босқындардың жаппай көшуіне әкеледі. Екінші фактор – жаһандық «шығысқа бұрылу» аясында Орталық Азияның қақтығыс әлеуеті бір жағынан Ресейдің, екінші жағынан Қытайдың, Түркияның және басқа Азия елдерінің қатынастарына айтарлықтай әсер етеді. Балтық жағалауы елдерін осы мәселе аясында қарастыра отырып потенциалды шиеленістерді, мысалы, Украинада, Молдовада немесе Оңтүстік Кавказ республикаларындағы қақтығыстар туралы айту керек.

Реттеу процесінің барысы және өзектілігі жағынан 2013-2016 жылдардағы Украина дағдарысы, Қарабах дағдарысымен қатар, бүкіл посткеңестік кеңістіктегі ең өткір қақтығыс. Украинаның оңтүстік-шығысындағы қақтығыстың посткеңестік кеңістіктегі басқа ұлттық-аумақтық қақтығыстардан ерекшеленетін бірқатар ерекшеліктері бар. Біріншіден, ол әлемдік және аймақтық күш орталықтарының – АҚШ, Ресей, ЕО-тың үлкен қызығушылығымен ерекшеленеді. Екіншіден, дағдарыс Ресей мен Батыс арасындағы қатынастардың нашарлауының көрсеткіші мен катализаторына айналды. Үшіншіден, бұл Еуропада Югославия ыдырағаннан бері болмаған миллиондаған босқындармен гуманитарлық апаттың мысалы. Төртіншіден, қақтығыс көрші елдердегі, ең алдымен Украинадағы және аз дәрежеде Ресейдегі ішкі саяси процестермен тығыз байланысты. Ол азаматтық ішкі украиндық қақтығыстың, саяси таңдау мен аймақтық өзін-өзі анықтауға қарсы тұрудың, бірігу мен автономия бағыты арасындағы қарама-қайшылықтың белгілері бар. Тұтастай алғанда, посткеңестік кеңістіктегі мемлекеттердің тәжірибесі халықаралық конференциялар мен бітімгершілік форматтарын жанжалға қарсы панацея ретінде танудың қажеті жоқ екенін көрсетеді. Украинаның оңтүстік-шығысындағы қақтығыс жағдайында, ең болмағанда, соғыс қимылдарын тоқтату деңгейіне дейін бейбіт реттеу өте қиын болды. 2015 жылдың қаңтарында Украинадағы соғыс қимылдары Минск-1-нің өміршеңдігін растады, бұл алғашқы күрделі реттеу әрекеті болған еді. Батыс серіктестері Ресейге елеулі жеңілдіктер жасағысы келмейтіндігін көрсетті, ал Украина 1995 жылғы тамызда Серб Краина сценарийін жүзеге асыруға тырысты. 2015 жылғы ақпанда Франция президенті Ф. Олланд пен Германияның Федералды канцлері А. Меркельдің делдалдығымен жасалған Минск-2 келісімдері бейбітшілік процесінің негізі болды. Минскіде қабылданған құжат: бірде-бір тараптың келіссөздерде шешуші артықшылыққа қол жеткізе алмағанын көрсетті. Соған қарамастан, Ресей Украинаның оңтүстік-шығысындағы кейбір аудандардың аймақтың ықтимал автономиясы аясында ерекше мәртебесіне қатысты бірқатар позицияларды қорғай алды. Батыстың, Еуропа мен АҚШ несиелеруден бас тартса, Ресей

экономикалық дағдарысты бастан кешіріп, қақтығыста өзінің стратегиялық және тактикалық жеңілісін мойындайды және ауыр талаптарды ұсынбай ДХР мен ЛХР-ны береді деген үміттері орындалмады. Кейінгі оқиғалар қол жеткізілген келісімге қарамастан, тараптар оны орындау тармақтарының реттілігін әр түрлі түсіндіргенін көрсетті. Сонымен, Украина өзін - өзі жариялаған ДХР мен ЛХР арасындағы шекараны, қауіпсіздік мәселелерін шешуді, содан кейін сайлау арқылы саяси реттеуді өз бақылауына беруді басты мәселелердің бірі деп санады [5]. Ресей Украина ішіндегі диалог негізінде синхронды процесті, сайлауды өткізуді және Украина Конституциясына Донбасстың ерекше мәртебесін бекітетін өзгерістер енгізуді жақтады. Жалпы алғанда, екінші Минск келісімдері әзірге тек бір ғана функцияны қамтамасыз етті – соғыс қимылдарын барынша азайтты, сондай-ақ әскери тұтқындарды айырбастау мәселесін шешуде ішінара алға жылжуға мүмкіндік берді деп айтуға болады. Алайда, осыған байланысты қақтығысты толығымен тоқтататылғаны туралы айту мүмкін емес. Демаркация сызығында қақтығыстар үнемі орын алады, олар кейде артиллерия мен танктерді қолдана отырып атысқа айналады [6].

Сірә, Минск келісімдеріне қол қойған әрбір мемлекеттің өз тармақтарының орындалу реті туралы өзіндік түсінігі болғаны анық.

Бұл жағдай саяси жағдайды жақындататын жаңа инструментарий жиынтығын жасауға деген ұмтылысты тудырды. Әсіресе, ЕО елдерінің өкілдері осындай бастамалармен белсенді түрде шыға бастады. Олар Ресеймен санкциялар режимінен айтарлықтай экономикалық шығындарға әкеледі және арықарай оқшаулау болжап болмайтын жағдайлардың күшеюінен қауіптеніп Мәскеумен диалогқа келуге қарсы еместігін білдірді. Сонымен бірге, ЕО-да Украинаға Минск келісімі тармақтарының орындалуын кешіктіретін және ішкі саяси және экономикалық реформалар бағдарламасын тиісті дәрежеде орындай алмайтын тарап ретінде наразылығы артып келеді. Осыған байланысты, 2015 жылы Донбастағы қарулы қақтығысты реттеу мақсатында Украинаның бақылауындағы Донецк және Луганск облыстарының жекелеген аудандарында сайлау өткізуді көздейтін «Морель жоспары» пайда болды. Бұдан басқа, де-факто украин тарабы мен «Штайнмайер формуласының» толық бақылауынан тыс өткізілетін, Жоғарғы Раданың ДХР және ЛХР аумақтарында жергілікті сайлау туралы арнайы заң қабылдауы көзделеді [7]. Осы формулаға сәйкес Донецк және Луганск облыстарының жекелеген аудандарындағы жергілікті өзін-өзі басқарудың ерекше тәртібі туралы Заң Донбастағы жергілікті сайлау күні уақытша күшіне енуі керек және ЕҚЫҰ сарапшылары олардың демократиялылығын растайтын есеп жариялағаннан кейін ғана тұрақты жұмыс істеуі керек. Мұндай құралдардың пайда болуы, әрине, Германия мен Францияның ұстанымы соңғы уақытта Киевтің пайдасына емес, белгілі бір дрейфке ұшырағанын көрсетті. Шын мәнінде, бұл ұсыныстар Украинаны аймақты автономиялауға және шекара оған берілгенге дейін және аймақ толығымен демилитаризацияланғанға дейін сайлау өткізуге мәжбүрледі. Алайда, бүгінгі таңда ең жоғары деңгейде талқыланған «Морель жоспары»да, «Штайнмайер формуласы» да жүзеге асырыла бастаған жоқ. Бұл Минск процесінің дағдарысы туралы және келіссөздерде прогрестің нақты перспективаларының жоқтығы туралы айтуға мүмкіндік береді. 2016 жылғы 19 қазанда Берлинде Норман төрттігінің кездесуінің қорытындысы бойынша Украинаның шығысындағы ЕҚЫҰ-ның полиция миссиясы туралы пікірталастар өрбіді. Өзін-өзі жариялаған республикалар ЕҚЫҰ бақылауындағы арнайы хабтарда болады. «Норманд төрттігі», «норманд форматы» - Украинаның шығысындағы жағдайды реттеу бойынша төрт елдің (Германия, Ресей, Украина және Франция) басшыларының тобы. «Норманд форматының» басталуы Германия, Франция, Ресей және Украина басшыларының 2014 жылғы 6 маусымда Нормандиядағы Шато-де-Бенувильде (Франция) одақтастардың одақтастардың түсуінің 70 жылдығын (1944) атап өту кездесуінде басталды. Францияның сол кездегі президенті Франсуа Олландтың айтуынша, ол

Қырымдағы оқиғалардан кейін және Украинаның шығысында соғыс басталғаннан кейін бітімгершілік миссияны бастауға шешім қабылдады. Төрт мемлекет басшыларының ең ұзақ кездесуі 2015 жылғы 11-12 ақпанда Минскіде өтті. 17 сағатқа созылған келіссөздерде Минск келісімдерін орындау бойынша шаралар кешені қабылданды және Минск келісімін жүзеге асыру бойынша қадамдар жасалды [8]. 2015 жылдың 2 қазанында Парижде кездескен Норман төртінің басшылары Минск келісімдерін бір жыл ішінде орындау мүмкін болмайтындығына келісті, содан кейін келісімдер 2016 жылға жариясыз түрде ұзартылды.

2016 жылдың тамызында Ресей мен Украина арасындағы қарым-қатынастың күрт шиеленісуі орын алды, бұл Қырымда украиндық диверсанттардың екі тобының ұсталуымен байланысты [9]. Болған оқиғалар екі жақтың да қатаң мәлімдемелеріне себеп болды [10]. Владимир Путин Украина басшылығының «террор мен арандату саясатынан бас тартқанға» дейін «Норман форматында» кездесулер өткізудің мағынасы жоқ екенін айтты (келесі кездесу қыркүйек айында Қытайда G20 саммитінің аясында өткізілуі жоспарланғанды).

Бұл Порошенконың кезіндегі төрт мемлекет басшыларының соңғы бірлескен кездесуі болды. 2018 жылы Аахендегі келіссөздер Владимир Путинсіз өтті. Осыдан кейін Норман төртінің жетекшілерінің қарым-қатынасы телефон байланыстарымен шектелді. «Норман форматындағы» байланыстар төрт елдің Сыртқы істер министрлері деңгейінде де, сарапшылар деңгейінде де жүзеге асырылады.

Украинада Владимир Зеленскийдің (24 мамыр 2019 ж.) билікке келуі Минск процесінің жандануына ықпал етті. Соған қарамастан, БАҚ-тың хабарлауынша, Украина билігі Минск келісімдерін орындау Донбассты Украинаның басшылығының бақылауындағы емес, мемлекеттің сыртқы және ішкі саясатына әсер ететін балама орталыққа айналдыратынын түсінеді. Бұл келісімдерді қайта қарауға, оларды «өңдеуге» немесе «бейімдеуге», қадамдар тізбегін өзгертуге деген ұмтылысты білдіреді.

2020 жылды Украина басшылығы Минск келісімдерін қайта қарау қажеттілігі туралы мәлімдемелерден басталды. Біріншіден, Украина оған Ресей Федерациясымен шекараның бақыланбайтын сегментін бақылауды беру танылмаған ДХР мен ЛХР аумағында жергілікті сайлау өткізілгеннен кейін ғана басталуы мүмкін деген қағидаға қанағаттанбайды. Украина тарапы шекараны бақылауды қайтаруды және содан кейін ғана сайлау өткізуді талап етеді.

2021 жылы 19 ақпанда Берлинде қауіпсіздік жөніндегі Мюнхен конференциясы аясында Германия канцлері Ангела Меркель Ресеймен қарым-қатынас тұрғысынан «трансатлантикалық қоғамдастықтың» алдында тұрған проблемалар туралы айта отырып, Украинаның аумақтық тұтастығы мен егемендігі саласындағы, сондай-ақ Минск процесін ілгерілетудегі жеткіліксіз прогресс туралы сын айтты. [11].

2021 ж. 18 наурызда «Норман төрттігі» көшбасшылары кеңесшілерінің бейнеконференциясы өтті. 30 наурызда Ресей мен Франция Президенттері Владимир Путин мен Эммануэль Макрон, сондай-ақ Германия канцлері Ангела Меркель бейне байланыс бойынша келіссөздер жүргізді. Ортақ тақырып Донбастағы қақтығыстың ушығуы - демаркация сызығындағы үнемі шиеленісетін жағдай туралы болды. Сондай-ақ Киевтің Донецк және Луганск қалаларымен «тікелей диалог» орнатудың маңыздылығы туралы айтылды. Елисей сарайының хабарламасында президент Макрон мен канцлер Меркель «Ресей Украинадағы атысты тоқтатуды тұрақтандыруға шешуші түрде қатысуы керек» деп санайды деп атап өтілді.

2021 жылдың желтоқсан айының басында Украина «Норман форматындағы» үш жақты байланыс тобының жұмысын ашуға, Минск келісімдерін орындауға және 2019 жылғы 9 желтоқсанда «норман форматында» жалпы келісілген Париж саммитінің нәтижелерінің орындалуы, оны жүзеге асыру, «норман форматына» елдер мен АҚШ-ты тарту, Зеленскийдің пікірінше, бейбітшілік келісімін ашуға көмектеседі. Донбасс бойынша

барлық қолданыстағы процестерді тарту. Танылмаған Донбасс республикалары мен Ресей бұл ұсыныстарды бейбітшілік процесіне еліктеу деп атады.

БАҚ – та 2021 жылдың желтоқсан айының соңында атап өткендей, Донбастағы жанжалды шешу жөніндегі келіссөздер ұзаққа созылған келісімдермен аяқталуы мүмкін (бұл үміттер бейбітшілікке қол жеткізуді өзінің басты мақсаты деп жариялаған Владимир Зеленский Украина президенті болғаннан кейін пайда болды) ақыры орындалмады.

Әдебиеттер тізімі

1. Гуцин А.В., Ханова И.Е. Постсоветское пространство: причины, процесс и промежуточные результаты трансформации // Россия и мир в XXI веке. DOI: 10.31249/rsm/2019.02.04

2. Лапкин В., Пантин В. Этнополитические конфликты на постсоветском пространстве: роль внешнеполитических факторов. Мировая экономика и международные отношения, 2016, т. 60, № 12, сс. 92-103. <https://doi.org/10.20542/0131-2227-2016-60-12-92-103>

3. Арбатова Н. Замороженные конфликты в контексте Европейской безопасности // Индекс безопасности № 3 (94), Том 16. -С.57-66. <http://www.pircenter.org/media/content/files/0/13407022410.pdf>

4. Edward Ozhiganov. The Republic of Moldova: Transdnier and the 14 th Army. Managing Conflicts in the Former Soviet Union (Alexei Arbatov, Abram Chayes, Antonia Handler Chayes and Lara Olson, ed.). Cambridge, 1997. P. 164–189

5. Маркедонов С., Гуцин А., Цибулина А. Украинский вызов для России // Российский совет по международным делам, 02 июля 2015 г. URL: http://www.russiancouncil.ru/inner/?id_4=6260#top-content

6. Без решения вопросов по безопасности нельзя перейти к политическим, в том числе о выборах на неподконтрольной Украине части Донбасса // ИА Интерфакс-Украина, 29 апреля 2016 г. URL: <http://www.interfax.com.ua/news/political/340999.html>

7. Грызлов: в Донбассе необходимо политическое урегулирование // РИА Новости, 23 марта 2016 г. URL: <http://www.ria.ru/world/20160323/1395636252.html>

8. На саммите в Минске идут переговоры об урегулировании ситуации на Украине. Коммерсант.ru (11.02.2015, 18:33). Дата обращения: 11 февраля 2015.

9. Следствие рассматривает все возможные диверсии. Число и планы подрывных групп в Крыму уточняются // «Коммерсантъ» от 12.08.2016

10. Заявление МИД России, 11.08.2016. https://mid.ru/ru/press_service/spokesman/official_statement/-/asset_publisher/t2gcdmd8rnir/content/id/2388555/

11. Выступление федерального канцлера Ангелы Меркель на Мюнхенской конференции по безопасности. Главное (Die Bundesregierung, Германия) // 20.02.2021 <https://inosmi.ru/20210220/249186481.html>